

Fiyat Arttırma ve Negatif Dengeleme Stratejileri Ekseninde Çin'in Körfez ve Suudi Arabistan Siyaseti

China's Gulf And Saudi Arabia Policy On The Context Of Outbidding And Negative Balancing Strategies

Hüsna TAŞ YETİM

Dr.,

husna.tas@gmail.com

0000-0002-8581-0656

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık tespit edilmemiştir.

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Atıf/Citation

TAŞ YETİM, Hüsna. "Fiyat Arttırma ve Negatif Dengeleme Stratejileri Ekseninde Çin'in Körfez ve Suudi Arabistan Siyaseti". Akademik İncelemeler Dergisi 18 / 1 (Nisan 2023): 182-205.

<https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1242590>

Çıkar Çatışması/Conflict of Interest

Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
The authors declared no conflict of interest.

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Date Received: 26.01.2023
Kabul Tarihi/Date Accepted: 06.04.2023
Yayın Tarihi/Date Published: 15.04.2023

ISSN: 1306-7885

E-ISSN: 2602-3016

Cilt/Volume: 18 | Sayı/Issue: 1 |
Yıl/Year: 2023 (Nisan/April)

Fiyat Arttırma ve Negatif Dengeleme Stratejileri Ekseninde Çin'in Körfez ve Suudi Arabistan Siyaseti

Öz

Çin'in, son dönemlerde Körfez Bölgesine yönelik izlediği aktif politika, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in (Şi Cinping), 7-9 Aralık 2022 tarihinde Körfez'e gerçekleştirdiği kapsamlı ziyaretle birlikte daha fazla dinamizm kazanmıştır. Bu ziyareti takiben yapılan analizler Çin'in, Körfez açılımını ABD'nin bölgesel hegemonyasını zayıflatmaya yönelik bir girişim olarak değerlendirmektedirler. Aynı ziyaret sırasında Pekin ve Riyad yönetimleri arasında imzalanan kapsamlı anlaşmalar ise ABD'nin Körfezdeki uzun erimli güvenlik partneri Suudi Arabistan'a ilişkin "eksen kayması" tartışmalarını başlattı. Bu çalışma güncelliğini koruyan iki tartışmanın kapsamlı bir muhakemesini yapmayı hedeflemektedir. Bu amaçla uluslararası ilişkiler disiplinin son dönem fenomen teorisi olan hiyerarşinin ilgili argümanları kullanılmaktadır. Bu teorik çerçeveden hareketle, çalışmada ilk olarak Çin'in Körfez siyasetini şekillendiren stratejilerin fiyat arttırma (outbidding) ve negatif dengeleme (negative balancing) olduğu ve bu stratejilerin Körfez Bölgesi ülkeleri açısından yeni imkânlar yarattığı tespitinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan'ın, Çin ile gelişen ikili ilişkilerini hâlihazırda ABD ile sürdürmekte olduğu ilişkisine bir alternatif olarak görmediği, aksine Çin'in bahsi geçen stratejilerinden maksimum kazanım elde ederek otonomisini arttırmaya çalıştığı ayrıca belirtiliyor.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler, Çin, ABD, enerji güvenliği, hiyerarşi, negatif dengeleme ve fiyat arttırma stratejileri, Körfez, Suudi Arabistan

China's Gulf And Saudi Arabia Policy on the Context Of Outbidding and Negative Balancing Strategies

Abstract

China's active policy towards the Gulf Region has gained more dynamism recently with the comprehensive visit of Chinese President Xi Jinping to the Gulf on December 7-9, 2022. Following analyses view China's Gulf strategy as an attempt to weaken US regional hegemony. The Beijing and Riyadh administrations' comprehensive agreements signed in the same visit generated questions about the "axis shift" surrounding Saudi Arabia, the US's longtime Gulf security ally. This study uses hierarchy theory, a new phenomenon in international relations, to explain the two current debates. This theoretical framework shows that outbidding and negative balancing strategies drive China's Gulf policies which offer Gulf countries alternative opportunities. It further argues that Saudi Arabia seeks autonomy via maximizing profits from its growing bilateral contacts with China, not replacing its hierarchic relationship with the US.

Keywords: International relations, China, The US, energy security, hierarchy, negative balancing and outbidding strategies, Gulf, Saudi Arabia

Extended Abstract

This study seeks to develop an alternative theoretical perspective to the recent analyses of China's active policy toward the Gulf Region. The comprehensive visit of Chinese President Xi Jinping (Xi Jinping) to the Gulf from December 7-9, 2022, is a significant development that shows China's Gulf policy's increased dynamism. Nonetheless, two aspects stand out in the analyses performed after this visit. Following this visit, there has been an increase in the number of analyses evaluating China's Gulf policy as an effort to undermine the regional hegemony of the United States. During the same visit in December, the comprehensive agreements signed between the Beijing and Riyadh administrations also sparked a discussion of a "axis shift" regarding Saudi Arabia, the United States' long-term security partner in the Gulf. This study combines the pertinent arguments of hierarchy theory, which has recently garnered attention in the field of international relations, with the concept of outbidding and negative balancing strategy to comprehensively explain of the two current debates. In accordance with this theoretical framework, this study first

determines that the strategies that shape China's Gulf policy are price outbidding and negative balancing strategies to enhance China's influence the region. China, which is attempting to increase its hierarchical influence in the region with the economic, commercial, and technological opportunities it offers to the countries of the region in full compliance with these strategies, is also attempting, in accordance with the same strategies, to undermine the influence that the United States has had in the region for many years. The fact that these strategies create new opportunities for Gulf Region countries is a significant factor that enables China to expand its regional influence.

Using this theoretical framework, this paper argues that Saudi Arabia does not view its developing bilateral relations with China as an alternative to its current relationship with the United States; rather, it seeks to increase its autonomy by maximizing its benefits from China's strategies. Recent academic studies evaluating Saudi Arabia's developing relations with China in the context of the axis shift have ignored the asymmetric/hierarchical structure of the approximately eighty-year-old alliance relations between Saudi Arabia and the United States. Considering the hierarchical structure of bilateral relationships allows for a different analytical interpretation of this discussion. This study analyzes the bilateral relations between Saudi Arabia and the United States using the relevant arguments of hierarchy studies, which highlight the asymmetric structure of inter-state relations. This theoretical framework provides a significant analytic explanation of the hierarchical structure of relations between the two states and the impact of this structure on the foreign policy preferences of the two actors, even while emphasizing the possibility of crises in these relationships. In order to assess the logic of the most recent discussion, it is important to approach the Saudi Arabia-US allied relations, which have recently been in a crisis cycle, from the lens of hierarchy theory.

While the United States' lack of responding adequately to Saudi Arabia's security needs in recent years has played a significant role in the emergence of the current crises that persist in bilateral relations, Russia's military intervention has worsened the circumstance. Along with its Western allies, the United States has imposed a series of sanctions designed to dissuade Russia from carrying out this military operation. The United States requested that Saudi Arabia and other Gulf allies participate in these economic and commercial sanctions. Despite their opposition to the Ukrainian War, the governments of Riyadh and the Gulf states chose to maintain neutrality in this conflict. This situation created tensions in the United States' bilateral relations with Saudi Arabia and its Gulf allies. Moscow's cut of natural gas exports to the United States and Western nations in retaliation to these sanctions has exacerbated tensions between the United States and these countries. The United States has requested that Gulf states increase their energy production capacity and imports in order to fill the energy vacuum left by Russia's natural gas sanction and reduce the uncertainty it has caused on the international energy markets. However, after rejecting this request, Gulf countries announced in October 2022 that they would reduce oil production and imports. This occurrence has heightened tensions between Riyadh and Washington.

Despite these crises, the United States provides Saudi Arabia with significant security instruments to ensure the regime's survival, the kingdom's primary foreign policy objective, and to compete with Iran. Saudi Arabia is already one of the major purchaser of American-made armaments and other military equipments. But,

China's incapacity to meet Saudi Arabia's current security requirements with its military drives Riyadh to maintain its asymmetric ally relationship with the United States despite the crises. Maintaining allied relations with the United States, who views Iran as a threat to its regional interests, is rational from the Saudi regime's perspective from a security standpoint, in contrast to China, which maintains positive relations with Iran. In other words, Saudi Arabia maintains bilateral relations with China based on mutual benefit, thereby avoiding hierarchic one. The resumption of relations between Saudi Arabia and Iran, which had been severed in 2016, was announced in a statement on March 10, 2023, showing China's commitment to regional peace and stability. On December 2, 2016, Iranian protesters burned the Saudi Embassy in Tehran and the consulate in Mashhad in response to the 2015 Yemen crisis and Saudi Arabia's execution of 47 people, including Shiite religious figures, on terrorism charges, which ended diplomatic relations between the two countries. On March 6, 2023, China brought the parties to a negotiation table in Beijing to normalize relations between Tehran and Riyadh. Saudi Arabia has declared that China's initiative to establish security and stability in the region is greatly important. However, Saudi Arabian officials state that the resumption of diplomatic relations with Iran after a seven-year hiatus, while significant, does not indicate that all issues between the two countries have been resolved. This implies that Saudi Arabia will continue its alliance links with the US to safeguard its security interests and will keep its economic relations with China.

Giriş

Çin Başkanı Şi Cinping, Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz'in davetiyle 7-9 Aralık 2022 tarihlerinde Körfez'e kapsamlı bir ziyaret gerçekleştirdi. Çin Başkanı Şi, üç gün süren bu resmi ziyaretin ilk gününde Sudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed Bin Selman ile bir araya gelirken, diğer günler ise Körfez İşbirliği Örgütü (KİÖ) ve Arap liderler ile temaslarda bulundu. Bu ziyaret sırasında Pekin ve Riyad yönetimleri enerji, yatırım, ticaret, teknolojik işbirliği, altyapı ve ekonomi alanlarını kapsayan 34 adet anlaşmaya imza attı. Bunun yanı sıra aynı görüşme kapsamında Pekin ve Riyad yönetimleri ikili ilişkilerini "içişlerine karışmama" ilkesi üzerinden sürdüreceklerini vurguladılar. Riyad yönetimi, Tayvan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak gören ve Çin Cumhuriyeti'nin bölünmezliği vurgusunu esas alan "Tek Çin" politikasına yönelik desteğini yine bu ziyaret sırasında ifade etti. Böylece Çin ve Sudi Arabistan ikili ilişkilerinde ve işbirliği alanlarında yaklaşık son on yıldır kaydedilen ilerleme daha fazla ilerletildi.

Diğer taraftan, bu ziyaret Çin ve Suudi Arabistan'a dair üç tartışmayı harekete geçirdi. Bu ziyaretin tam da ABD ve Çin arasındaki küresel hegemonya rekabetinin arttığı kritik bir zamanda gerçekleştirilmiş olması ziyaretin Çin'in, ABD'nin bölgesel hegemonyasını zayıflatmaya yönelik bir hamle olarak değerlendirilmesine ilişkin yorumları kuvvetlendirdi (Bishara, 202; Figueroa, 2022; The Ne York Times, 2022). Ziyaret sırasında Çin Başkanı Şi'nin, yaptığı bir açıklamada Körfez bölgesi ve Çin arasında yapılacak olan enerji ve petrol ticaretinde Çin yerel para birimi Yuanın kullanılacağını belirtmesi ise Çin'in, ABD ile hegemonya yarışını ekonomik, bölgesel ve küresel dinamiklerin yanı sıra para üzerinden de sürdürme niyetinde olduğunu belirten görüşlerin ağırlığı arttı. Bu ziyaretten yaklaşık bir hafta sonra ise medya kuruluşları Beyaz Saray'ın Çin hakkında aldığı bir karara dikkat çekti. Bu kapsamdaki haber ABD'nin, Çin politikasını belirlemek amacıyla kurmuş olduğu "Çin Koordinasyon Ofisine" ek olarak, "Çin Masası" adı altında yeni bir oluşuma daha

hazırlık yaptığını belirtmekteydi (Bishara, 2022). Bu haberle birlikte ABD'nin, Çin'in Körfez ziyaretini sadece bölgesel çıkarlarına değil aynı zamanda uluslararası çıkarlarına da yönelik bir tehdit olarak algıladığına ilişkin yorumlar daha yüksek sesle ifade edilmeye başlandı.

Aynı ziyaret kapsamında Pekin ve Riyad yönetimlerinin imza attığı kapsamlı anlaşmalar ise Sudi Arabistan'a ilişkin "eksen kayması" tartışmalarını harekete geçirdi (Bkz. The Financial Times, 10 Aralık 2022). Bu kontekste yapılan çalışmalar akademik literatüre önemli katkılar sağlamakla birlikte, Suudi Arabistan ve ABD arasında yaklaşık seksen yıllık bir tarihsel geçmişe sahip olan müttefiklik ilişkilerinin asimetrik/hiyerarşik yapısını dikkate almak bu tartışmayı farklı bir perspektif ile yorumlama imkânı sağlamaktadır. Bu çalışma Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerini devletler arası ilişkilerin asimetrik yapısına dikkat çeken hiyerarşi çalışmalarının ilgili argümanlarını kullanarak analiz etmektedir (Lake, 2009; Clark, 2010; Zarakol, 2017; Voelsen, D., & Schettler, 2019). Bu teorik çerçeve iki devlet arasındaki ilişkilerin hiyerarşik yapısına ve bu yapının iki aktörün dış politika tercihlerine yaptığı etkiye önemli bir analitik açıklama sunduğu gibi bu ilişkilerin krizlere de tanıklık edebileceğini vurgulamaktadır. Son dönemlerde bir kriz döngüsü etrafında ilerleyen Suudi Arabistan-ABD müttefiklik ilişkilerini bu teorik kapsamdan yaklaşmak son tartışmanın makullüğünü ortaya koymak açısından önemlidir. ABD'nin son yıllarda, Suudi Arabistan'ın güvenlik gereksinimlerine beklenen düzeyde yanıt vermemesi, ikili ilişkilerde akut olarak kalan mevcut krizlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynarken, Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'ya gerçekleştirdiği askeri müdahale ise söz konusu krizleri daha fazla derinleştirmiştir.

ABD, Batılı müttefikleri ile birlikte Rusya'yı bu askeri operasyondan vazgeçirmek için bir dizi yaptırımlar uyguladı. ABD, ekonomik ve ticari kısıtlamaların öne çıktığı bu yaptırımlara Sudi Arabistan ve Körfezdeki diğer müttefiklerinin de katılmasını istedi. Riyad yönetimi ve Körfez ülkeleri Ukrayna Savaşı'na karşı olmakla birlikte bu savaş karşısında tarafsızlıklarını korumaktadırlar. Bu durum Suudi Arabistan-ABD ve ABD-Körfez ülkelerine gerilim olarak yansımaktadır. Moskova'nın, bu yaptırımlara bir misilleme niteliğinde doğalgaz ithalatını ABD ve Batılı devletlere kesmesi ise ABD ve bu ülkeler arasındaki krizleri daha fazla derinleştirdi. ABD, Rusya'nın doğalgaz hamlesinin yol açtığı enerji boşluğunu doldurmak ve uluslararası enerji piyasalarında ortaya çıkardığı dalgalanmayı frenlemek için Körfez ülkelerinden enerji üretim kapasitelerini ve ithalat miktarını arttırmalarını istedi. Ancak Körfez ülkeleri bu isteği geri çevirdikten sonra, Ekim 2022 tarihinde petrol üretim ve ithalat miktarını düşürdüklerini açıkladılar. Bu gelişmeyle birlikte Riyad-Washington ilişkilerindeki tansiyon daha fazla yükseldi.

Bu çalışma birçok çalışmanın odak noktası olan söz konusu üç güncel tartışmanın kapsamlı bir muhakemesini yapmayı hedeflemektedir. Bu amaçla öncelikle Çin'in, Körfez'e yönelik siyasetinin temel dinamikleri ortaya konulmaktadır. Bunu yaparken çalışma henüz uluslararası ilişkiler literatüründe yeterince fark edilmemiş olan negatif dengeleme stratejisi (negative balancing strategy) ve fiyat arttırma (outbidding strategy) stratejisi konseptlerini kullanmaktadır. Kei He'nin 2012 yılında yayınlanan "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies After the Cold War" isimli çalışması ile birlikte uluslararası ilişkiler literatürüne dâhil olan negatif dengeleme stratejisi konsepti büyük güçlerin rakiplerinin hegemonyalarını zayıflatmak için iç (internal balancing)

ve dış dengeleme (external balancing) stratejilerinin yanı sıra yaptırımları, kurumları, ekonomik, ticari ve teknolojik mekanizmaları kullandığına dikkat çekmektedir (He, 2012). Benzer şekilde, Jeff D. Colgan ve Nicholas N. Miller tarafından 2019 yılında keleme alınan “Rival Hierarchies and the Origins of Nuclear Technology Sharing” isimli çalışmada geliştirilen “outbidding strategy” (fiyat arttırma stratejisi) kavramı da büyük bir devletin rakibinin gücünü zayıflatmak için rakibinin müttefiklerine dış yardımlar, daha iyi ticaret veya dış borç olanakları sunduğuna dikkat çekmektedir (Colgan and Miller, 2019).

Söz konusu iki stratejinin hegemonya rekabetlerinin sistemdeki diğer devletler açısından yarattığı fırsatlara dikkat çekmeleri bu stratejilerin ortak paydasıdır. Bu çalışma söz konusu stratejileri kullanarak Çin’in, ABD ile hegemonya rekabetini ve Pekin’in Körfez Bölgesine yönelik yaklaşımını daha çok riskten korunma stratejisi (hedge strategy) üzerinden açıklayan çalışmalara alternatif bir analitik perspektif sunmaktadır (Foot, 2006; Matsuda 2012; Fulton, 2020; Sallacain, 2022; Korkmaz, 2022). Çalışmanın ikinci bölümünde değinileceği üzere Çin hem ABD ile sürdürdüğü küresel hem de bölgesel rekabette negatif dengeleme ve fiyat arttırma stratejilerine yoğun bir yatırım yapmaktadır. Pekin’in, Körfez’e yönelik politikasını sürdürürken de bu stratejilerin kapsamında olan ekonomi, teknolojik ve ticari mekanizmaları kullandığı görülmektedir. Bu minvalde söz konusu stratejiler Çin ekseninde süren tartışmaya daha farklı, kapsamlı, bütüncül ve alternatif bir analitik bir açıklama getirme imkânı sunmaktadır.

Bu kurgu doğrultusunda üç bölümden oluşan çalışmada ilk olarak teorik çerçeve sunulmaktadır. Son dönemlerde uluslararası ilişkiler disiplininde dikkat çeken hiyerarşi teorisinin temel argümanlarına değinildikten sonra, fiyat arttırma ve negatif dengeleme stratejileri açıklanmaktadır. Hiyerarşi teorisi, ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerinin temel yapını anlamak açısından önemli olduğu kadar, Çin’in negatif ve fiyat arttırma stratejilerini tercih etmesinin arkasındaki temel motivasyonlara da önemli bir açıklama sunmaktadır. İkinci bölümde, Çin’in ABD ile küresel ve bölgesel rekabeti ve bu rekabet alanlarından biri olan Körfez’de Çin’in izlediği negatif dengeleme ve fiyat arttırma stratejileri açıklanmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümü Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin hiyerarşik yapısını ilgili teorik argümanlar doğrultusunda açıkladıktan sonra, Suudi Arabistan’a dair yapılan eksen kayması tartışmalarını yine hiyerarşi teorisinden elde ettiği ilgili argümanlar etrafında test etmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde Çin ve ABD’nin, Körfeze ilişkin politikalarının gelecek seyrine dair öngörülerde bulunulduktan sonra bu çalışmanın literatüre yaptığı potansiyel katkılardan söz edilmektedir.

1.Hiyerarşik Uluslararası Sistemde Asimetrik Müttefiklik İlişkileri, Negatif Dengeleme ve Fiyat Arttırma Stratejileri

ABD’nin 2001 yılında Afganistan’a, 2003 yılında ise Irak’a gerçekleştirdiği müdahaleleri takiben uluslararası ilişkiler (UI) disiplininde imparatorluk ve sömürge tartışmaları üzerine yazılan çalışmaların sayısında artış kaydedildi. Bu çalışmalar içerisinde entelektüel bir ekol sömürge sisteminin Soğuk Savaş döneminde kademeli olarak ortan kalmasının büyük güçlerin hiyerarşik uygulamalarına son vermediğine yaptığı vurguyla dikkat çekti. Hiyerarşi teorisi olarak bilinen bu çalışmalar ast-üst (superordinate-subordinate) ilişkisi anlamına gelen hiyerarşinin sömürge ve imparatorluk dönemlerinde oldukça formel biçimlerde kurulduğuna dikkat çekti. Söz konusu dönemlerde büyük bir güç bir diğer devletin egemenliğini ilhak, fetih veya işgal gibi uygulamalarla kontrol altına

almaktaydı. Bu kapsamda Avrupalı devletlerin Batı-dışı coğrafyada gerçekleştirdikleri sömürge faaliyetleri ve imparatorluk sistemleri öne çıkmaktaydı. Söz konusu uygulamalar neticesinde büyük güçler fiili olarak yerleştikleri ülkelerin liderlerini, kurumlarını ve kurallarını belirlemekteydi. Bu yöntemlerle oluşan hiyerarşik yönetimler doğrultusunda büyük güçler ast devletlerin iç ve dış politikalarına fiili bir egemenlik kontrolü uygulamaktaydı. Egemenliği kontrol altına alınan aktörler uluslararası alanda “egemen kimliğe sahip bir devlet” olma hakkından mahrum bırakıldıkları gibi ekonomik, askeri veya yer altı kaynakları da sömürülmekteydi (Kang, 2004; Lake, 2009; Mattern and Zarakol, 2016; Voelsen, D., & Schettler, 2019).

2009 yılında David Lake tarafından kaleme alınan “Hierarchy in International Relations” isimli çalışmada dikkat çekilen bu hususlara birçok uzman da vurgu yapmaktadır (Clark, 2010; Butt, 2013; Zarakol). Bu uzmanlara göre İkinci Dünya Savaşından sonra ABD ve Sovyetler Birliği öncülüğünde yapılan düzenlemelerle birlikte hiyerarşinin yalın ve katı versiyonlarını temsil eden sömürge ve imparatorluk sistemleri son buldu. Ancak bu son aslında yeni hiyerarşik yapıların başlangıcına işaret etmekteydi. Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşmasıyla birlikte uluslararası hukukun merkezi normları olarak belirlenen “iç işlerine karışmama” ve “eşit egemenlik” ilkeleri yeni dönemde hiyerarşik ilişkilerin sosyal sözleşmeci bir yapıda ilerleyeceğini teyit etmekteydi. Bu yeni uygulamaya doğrultusunda aralarında materyal güç asimetrisi (askeri, ekonomik vd.) bulunan devletler ittifak sistemleri, ticari kurumlar veya ilişkisel otorite sözleşmeleri (relational authority contracts) çatıları altında bir araya gelerek hiyerarşik müttefiklik ilişkileri kurmaya başladılar. İlişkisel otorite mantığı gereğince yeni hiyerarşik ilişkiler güç bakımından görece olarak zayıf olan devletlerin iç veya dış egemenliklerinin bir kısmını üstün güçlere devretmeleri ile oluşturulmaya başlandı. İkincil güçlerin politika yetkilerini süper güçlere maddi (güvenlik, ekonomik, dış borç veya yardım vb.) veya manevi (siyasi destek vb.) ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında kendi rızalarıyla ve iradeleriyle devretmeleri hiyerarşik ilişkileri bu bağlamda meşru otorite ilişkileri haline getiren temel ayrıcağı (Lake, 2009; Zarakol, 2017).

Dahası pos-kolonyal çağ hiyerarşik ilişkileri böylece sömürge ve imparatorluk uygulamalarından farklı olarak büyük bir devletin ekonomik, askeri ya da yönetim kurumlarını küçük devlet topraklarına sürekli bir şekilde konuşlandırmasından ziyade gayri resmi formlarda kurmasıyla oluşturulacaktı. Bir başka ifadeyle, post kolonyal çağda süper güç, otoritesini meşru olarak tanıyan ve bu nedenle ast olarak adlandırılan devletlerin iç veya dış politikaları (ya da her ikisi) üzerinde görece bir egemenlik hakkı elde edecek ama bu hak ast devletlerin egemen kimliğini sona erdirmeyecekti. Örneğin İkinci Dünya Savaşından sonra Batılı devletler beklalarına yönelik Sovyetler Birliğinden aldıkları tehdide karşı koruma sağlamak için ABD ile bir dizi ikili ve çoklu anlaşmalara katıldılar. Bu anlaşmalarla bu devletler politika egemenliklerinin bir kısmını ekonomik ve ya askeri yardımlar karşılığında ABD'ye devrettiler. Benzer şekilde, Sovyetler Birliği Doğu Avrupa ülkelerinin askeri, ekonomik veya siyasi gereksinimlerini karşılamak karşılığında bu ülkeler ile çeşitli ikili anlaşmalara taraf oldu (Lake, 2009; Dunne, 2003; Clark, 2010; Butt, 2013).

ABD ve Sovyetler Birliği bu düzenlemelerin yanı sıra enformel hiyerarşik yapıları Doğu ve Batı Blokları şemsiyesi altında kurumsallaştırdılar. ABD bunu 1947'de Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) ve 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünü (North Treaty Atlantic Organization) kurarak yaparken,

Sovyetler Birliği 1949'da COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi, Council for Mutual Economic Assistance) ve 1955'te Varşova Paktını kurdu. İki süper güç lideri oldukları blokların üye devletleri ile asimetrik ilişkilerini bu düzenleri oluşturan kurallar, kurumlar ve sözleşmeler ile sürdürürken, bu bloklarda yer almayan devletlerden bir kısmıyla ise hiyerarşik ilişkilerini sosyal sözleşmeler vasıtasıyla kurdular. Örneğin ABD, 1958 yılında Lübnan ve Ürdün'e yardım sağlamak karşılığında iki devlet ile asimetrik müttefiklik ilişkisini çeşitli askeri ve ticari ikili anlaşmalar üzerinden kurdu ve sürdürdü. Söz konusu devletler Batı Blokunun herhangi bir güvenlik ya da ekonomik kurumuna üye değildir. Bu ülkeler ABD ile ilişkilerini asimetrik anlaşmalar vasıtasıyla sürdürmektedir (Lake, 2009; Zarakol, 2017).

Yeni hiyerarşik ilişki kalıpları ayrıca Soğuk Savaş dönemi süresince Sovyetler Birliği ve ABD arasında ast devlet yarışına yol açtı. İki süper güç ast müttefik sayılarını arttırmak için bu devletlere askeri, ekonomik ya da siyasi desteklerde bulundular. Bu rekabet 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte son bulsa da 1990'ların ilk yarısından itibaren Çin'in yükselişiyle ve Rusya'nın askeri ve ekonomik gücünü toparlamaya başlamasıyla birlikte, ABD, Çin ve Rusya arasında tekrar başladı (Lake, 2009). Konuya dair yapılan çok sayıdaki güncel çalışmanın da işaret ettiği üzere Çin ve Rusya artan güçlerini hegemonik bir statü elde etmek için kullanmakta ve ABD hegemonyasını dengelemeye çalışmaktadırlar. Bu amaçla Çin ve Rusya kendi güçlerini ve statülerini arttıracak, ABD'ninkini ise zayıflatacak olan çeşitli rekabet stratejileri geliştirmektedir. Ikenbbery (2011), He (2012), Walt (2006), Goh (2013; 2016) başta olmak üzere birçok Uİ uzmanı Çin ve Rusya'nın, ABD'yi dengelemek için iç ve dış dengeleme stratejilerine de başvurduklarını ancak gelinen son aşamada bu stratejilerden istenen sonucu verme konusunda makul olmadıklarına dikkat çekmektedirler. Bu uzmanlara göre, Çin ve Rusya Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) gibi askeri yönü de söz konusu olan çeşitli dış dengeleme stratejileri benimsemektedirler ancak bu iki gücün toplam askeri kapasitesi ABD'nin askeri gücünü dengeleyebilecek potansiyele sahip değildir (Goh, 2013; Goh, 2019).

Literatürde henüz görece olarak keşfedilmiş olan negatif dengeleme stratejisi ve fiyat arttırma stratejileri bu kapsamda "ABD'ye karşı neden bir askeri dengeleme yapılmadığına" ilişkin soruya yanıt vermek için geliştirilen iki önemli konsepttir. Negatif dengeleme stratejisinin mimarı olan He'ye (2012) göre, uluslararası sistemde her daim tanıklık edebileceğimiz büyük güçler arası rekabet, 1991'den günümüze dek Soğuk Savaş döneminden farklı olarak klasik bir askeri dengelemeden ziyade negatif dengeleme stratejisiyle ilerlemektedir. Askeri dengeleme (askeri ittifak kurmak gibi) oldukça maliyetlidir ve bu nedenle süper güçler devasa maliyetleri üstelenmekten ziyade birbirlerinin gücünü zayıflatmayı hedefleyen negatif dengeleme stratejisi izlemeyi tercih etmektedirler. Bu stratejiyi benimseyen güç, rakibinin müttefiklerine ekonomik, askeri, teknolojik yardımlarda ya da transferlerde bulunarak kendi gücünü görece olarak arttırırken rakibini de görece bir şekilde zayıflatmış olur. Bu stratejiye rakibin müttefikleri ilgi gösterir ise negatif dengeleme stratejisinden görece bir başarı ve kazanç elde edilmiş olur (He, 2012). Fazla fiyat verme stratejisi de negatif dengeleme stratejisi ile benzer bir rasyonaliteye sahiptir. Rakip gücün etkisini ve gücünü baltalamak amacıyla benimsenen bu stratejiyle rakibin ast devletleri ya da tarafsız statüdeki devletler rakipten uzaklaştırılmaya çalışılır. Bu amaçla ast devletlere rakibin sunduğu maddi ve manevi fırsatlardan daha fazlası sunulur. Asimetrik müttefiklik ilişkilerinin

krizde olduğu dönemde başarı oranı daha fazla olan bu strateji kapsamında, hegemonya arayışında olan büyük güç diğer devletlere daha iyi koşullarda askeri, ekonomik veya siyasi yardımlarda bulunur ya da uzun vadeli ve düşük faizli borçlanma imkânları sunabilir (Colgan and Milner, 2019).

Bu stratejiler özellikle uluslararası sistemde yeni güçlerin yükseldiği dönemlerde daha fazla rağbet görmektedir. Böylesi sistemik değişimler her şeyden önce sisteme yeni aktörlerin dâhil olduğuna, devletlerin etkileşim alanlarının çoğaldığına, yeni pazarlık şanslarına, güç dengesinin ve karar verme merkezinin tek bir gücün tekelinde olmadığına işaret eder. Böylesi bir değişimin beraberinde getirdiği çevre yarışı nedeniyle önem kazanan negatif ve fiyat arttırma stratejileri özellikle hiyerarşik ilişkilerden beklentileri tam olarak karşılanmayan ya da büyük gücün çeşitli baskılarına maruz kaldığını kuvvetle muhtemel düşünen ast veya tarafsız statüdeki devletleri cezbeder. Bu devletler için söz konusu stratejiler ihtiyaçlarını karşılamak, kazanımlarını daha fazla arttırmak ya da otonomi arayışlarını genişletmek aşamasında önemli fırsatlar olarak görülür. Özellikle güvenlik gereksinimlerinin karşılanması nedeniyle büyük bir güçle hiyerarşik ilişkisi bulunan devletler bu stratejileri müttefiklik ilişkilerine bir alternatif olarak görmekten ziyade maksimum fayda elde etmek için kullanmaya çalışırlar. Çünkü bu stratejiler doğaları gereği güvenlik garantilerinden ziyade daha çok ekonomik, ticari ve teknolojik fırsatlar sunmaktadır (He, 2012; Colgan and Milner, 2019).

Söz konusu teorik çerçeveden hareketle, bu çalışmanın diğer bölümleri Çin'in, ABD ile küresel ve bölgesel hegemonya rekabetini sürdürürken benimsediği iki stratejinin negatif ve fazla fiyat verme olduğunu Çin'in benimsediği kurumsal, ekonomik ve siyasi araçlar üzerinden ortaya koymaktadır. Bu stratejilerin Körfez bölgesine yansımalarına değinildikten sonra, söz konusu stratejilerin ABD'nin Körfez bölgesindeki en önemli güvenlik partnerlerinden biri olan Suudi Arabistan'a sunduğu fırsatlara değinmektedir.

2. Çin'in ABD ile Küresel ve Bölgesel Hegemonya Rekabeti

Çin Başkanı Cinqping Körfez'e gerçekleştirdiği son ziyareti takiben, Çin'in aktif Körfez siyasetinin ABD'nin bölgesel ve küresel hegemonyasına yönelik bir zayıflatma girişimi olarak değerlendirilmesinin başlıca iki dayanağı söz konusudur. Birincisi, Çin Körfez bölgesine bahsi geçen son ziyaretini ABD ile arasındaki küresel rekabetin artarak devam ettiği bir zaman diliminde gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretin ABD Başkanı Joe Biden'ın 2022 yılının Temmuz ayında Sudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaretten sadece birkaç ay sonra gerçekleştirilmiş olması ise Çin kontekstindeki söz konusu tartışmayı daha fazla kuvvetlendirmektedir. ABD Başkanı Biden söz konusu ziyaret sırasında, Körfez'e ilişkin yapmış olduğu bir açıklamada, Körfez bölgesinde ABD'den doğacak bir boşluğun söz konusu olmayacağını ve bu nedenle bölgede İran, Çin ve Rusya nüfuz artışları ekseninde yapılan tartışmayı rasyonel bulmadığını belirtmişti (Bishara, 2022). Ancak bu açıklamadan sadece birkaç ay sonra Çin'in Körfez'e gerçekleştirdiği kapsamlı ziyaret analistleri Biden'ın bu açıklaması üzerinde tekrar düşünmeye yöneltti. Çalışmanın bu kısmı Çin odağında yapılan tartışmayı ve bu tartışmanın dayanağı olarak sunulan söz konusu iki faktörü açıklamaktadır. Bu amaçla bu bölüm Çin'in, ABD ile bölgesel ve küresel düzeydeki rekabetini fiyat arttırma ve negatif dengeleme stratejileri üzerinden sürdürdüğüne ilişkin analitik bir açıklama sunmaktadır.

2.1. Çin'in Küresel Hegemonya Arayışında Negatif Dengeleme ve Fiyat Arttırma Stratejileri

1979 yılında dış politikada liberal ekonomi yaklaşımını benimsemeye başlayan Çin'in, 1990'lı yıllarda ekonomik göstergeleri önemli oranda artış kaydetmeye başlamıştır. Çin'in ekonomik gücü ivme kazandıkça bölgesel ve uluslararası düzeydeki görünürlüğü de artmıştır. Bunun yanı sıra, ABD'nin uluslararası sistemde rakipsiz kaldığı 1990'lı yıllarda Çin'in ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğü olaylara müdahil olması ise, ABD'den aldığı tehdit algısını arttırmıştır. Pekin yönetimine göre, 1989 yılında Çin'de ortaya çıkan Tiananmen Olayında ABD'nin etkisi söz konusuydu (Cordesman, 2020). Çin-ABD ilişkilerindeki gerilim özellikle ABD'nin Haziran 1995'te Tayvan lideri Lee Teng Hui'nin ziyaretini kabul etmesiyle arttı. Pekin yönetimine göre, Çin'in ayrılmaz bir parçası olan Tayvan'ın Çin'den ayrılması durumu Tibet ve Sincan bölgelerinin de ayrılmasını teşvik edecekti. Bu bağlamda Tayvan meselesi, Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin-ABD ilişkilerini belirleyen önemli bir faktördü. Çin'e göre Batılı devletler ve ABD, Tiananmen ve Tayvan meselelerine müdahil olarak ve Tayvan'daki ayrılıkçı gruplara silah desteği sağlayarak Çin'i, Sovyetler Birliği gibi yıkmaya çalışmaktaydı (Peng, 2004; He, 2012, 174).

Bu gelişmelere karşın Çin, ABD'nin liberal ekonomik sisteme entegre etmek istediği bir aktördü. Ancak Çin ulusal güvenliğine yönelik ABD'den algıladığı tehditleri dengelemek ve ABD'nin yakın çevresine etkisini yaymasını önlemek için ABD'yi dengelemeye yöneldi. Bu kapsamda Çin'in yaptığı erken girişimlerden biri askeri potansiyelini arttırmak oldu. Ancak Çin'in savunma harcaması henüz ABD'yi askeri olarak dengeleyebilecek bir seviyeye ulaşmamıştır (Walt, 2006, 102; Cooley and Nexon, 2020). Örneğin 2007 yılında Çin'in savunma harcaması ABD'nin yalnızca yüzde 7,51'i kadardı. Bunun yanı sıra, Çin 1995 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya ile birlikte Şangay Beşlisini kurdu. Bu kurum, 2001 yılında Özbekistan'ın da katılmasıyla üye sayısını altıya çıkarırken aynı yıl Şangay İşbirliği Örgütü adını aldı. 2017'de Pakistan ve Hindistan ve 17 Eylül 2021'de İran'ın katılmasıyla birlikte üye sayısını dokuzaya çıkararak bu örgütün kuruluş felsefesi üye devletlerin ve Orta Asya'nın güvenliğini sağlamak olarak belirlenmiştir (Goh, 2016; 2019).

2000'li yıllarda taraflar arasında imzalanan yeni anlaşmalarla ŞİÖ'ye ekonomi, enerji ve kültürel alanlar eklenmiştir. Rusya ve Çin'in "tek kutupluluğun kabul edilemez" olduğuna ilişkin yaptıkları açıklamaları takiben ŞİÖ, ABD karşısında alternatif bir blok kurmanın önemli bir aşaması olarak nitelendirilmiştir. Çin ve ŞİÖ'nün diğer üye devletleri ise ŞİÖ'nün herhangi bir üçüncü tarafı askeri bağlamda hedef almaya yönelik bir örgüt olmadığını vurgulamaktadır. Geline son aşamada ise ŞİÖ'nün toplam askeri kapasitesi ve gerçekleştirdiği askeri faaliyetler ABD'nin askeri gücünün ve faaliyetlerinin gerisinde kalmıştır. Buna karşın ŞİÖ ABD'nin bölgesel hegemonyasını sınırlama ve ABD hegemonyasından memnun olmayan devletlere imkân sunma açısından önemli fırsatlar sunan bir oluşumdur. Çin'in ekonomik potansiyelinin askeri kapasitesine olan üstünlüğü ve bu gücü dolayısıyla hâlihazırda dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü statüsünde olması, Pekin'i ABD hegemonyasını ve gücünü dengelemek için gücünün ekonomik yönünü daha fazla kullanabileceği negatif dengeleme ve fazla fiyat verme stratejilerini ön plana çıkarmaya yönelmektedir.

Yükselen Çin'in hegemonya arayışına yönelik tartışmalar sürmekle birlikte, Çin'in Asya'da olduğu üzere ABD ile girdiği bölgesel rekabetler, Batılı kurumlar ve normlara yönelik oluşturduğu alternatifler Pekin-liderliğinde alternatif bir düzen

kurma arayışında olduğuna ilişkin görüşleri kuvvetlendirmektedir. Çin'in son yıllarda ABD liderliğindeki liberal düzene yönelttiği eleştiriler ve ABD'nin angajmanının yüksek olduğu bölgelerde dahi artan görünürlüğü ve faaliyetleri bu yöndeki görüşleri ayrıca güçlendirmektedir (Cooley and Nexon, 2020; Colgan and Miller, 2022). Teorik önerme, büyük devletlerin mevcut sistemden duydukları memnuniyetsiz arttıkça büyük rakiplere dönüşme ihtimallerinin artacağını ve bu nedenle güçlerini küresel düzeyde otoriteye çevirmek isteyeceklerini vurgulamaktadır (Ikenberry, 2011).

Bu kapsamda 1990'lı yılların ilk yarısı itibariyle uluslararası düzeyde daha etkili olmaya başlayan Çin'in yükselişi özellikle 2013 yılında Şi Cinping iktidarını takiben daha fazla hızlanmıştır. Cinping döneminde Çin'in özellikle fiyat arttırma ve negatif dengeleme stratejilerinin temel dinamiklerine uygun bölgesel ve küresel politikalar benimsediği dikkat çekmektedir. Çin'in aktif girişimleri ile kurulan BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) gibi yeni kuruluşlar negatif dengeleme ve fazla fiyat verme stratejisi kapsamında kurulan kurumsal araçlardır. Bu kurumlar ABD egemenliğindeki Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların benzer işlevini üstlenmekte ve böylece devletleri daha iyi borç, ekonomik ve ya yardım olanakları üzerinden Çin eksenine yaklaştırmaya çalışmaktadır. Örneğin AIIB'nin, IMF'ye kıyasla devletlere daha uzun vadeli ve daha az faiz oranlarıyla sunduğu borçlar IMF'nin çekim gücünü azaltarak hegemonyasını görece olarak zayıflatmaktadır. Çin'in 2013 yılında uygulamaya geçirdiği Bir Kuşak Bir Yol Projesi (One Belt One Road, BRI) ise Çin'in ekonomik yörüngesine daha fazla ülkeyi getirmeyi amaçlamaktadır (Cooley ve Nexon 2020, 3, 10). Modern İpek Yolu projesi olarak da nitelendirilen ve 2049 yılında tamamlanması hedeflenen bu projeye hâlihazırda 70 ülke taraftır. Bu proje ile Çin, üye devletler arasında iletişim, demir, kara ve hava ulaşımı, petrol, üs, enerji, liman ve enerji koridorları oluşturarak uluslararası entegrasyonu hedeflemektedir. Böylece proje tamamlandığında projeye dâhil olan ülkelerin ABD ekonomisine duydukları ihtiyacın büyük ölçüde azaltılması öngörülmektedir.

Özetle, Çin'in, karşı normlar geliştirmek, kurumsal dengeleme, daha az koşul ile uzun dönemli ve daha fazla miktarda borçlanma imkânı sunmak gibi çeşitli seçenekler içeren (Cooley ve Nexon, 2020, 17; Goh, 2013, 1-3, 18-19) negatif dengeleme ve fiyat arttırma stratejileri devletlerin ilgisini çekmektedir. Özellikle Doğu Asya'da Çin'in yükselişiyle birlikte bu ülkelere sağladığı kısa dönemli borçlar bölge ülkelerine Washington karşısındaki pazarlık şanlarını arttırma fırsatı sunmaktadır (Goh, 2013, 40-46). Dahası Çin söz konusu stratejilerin uygulanabilirlik alanlarını yeni bölgesel politikalar geliştirerek genişletmektedir. ABD hiyerarşisinin güçlü olduğu Körfez bölgesi Pekin'in söz konusu stratejilerinin son dönemlerde etkili olduğu yerlerden biridir.

2.1. Fiyat Arttırma ve Negatif Dengeleme Stratejileri Ekseninde Enerji Güvenliği ve Çin Körfez Politikası

İlgili literatürün de hem fikir olduğu üzere Çin'in, Körfez Bölgesine yönelik ilgisinin temel itici motivasyonu enerjidir. Çin, 1990'lı yıllara kadar enerji ihtiyacını büyük oranda karşılayabilirken, son yıllarda büyüyen ekonomisi, sanayisi (teknolojik ürünler, araba üretimi vd.) ve daha da mühimi büyük güç olma hedefi daha fazla enerji gerektirmektedir. Bu gereksinimin bir sonucu olarak Çin enerji ithalatını arttırmaya başlamış ve bugün dünyanın en fazla enerji ithal eden ülkesi konumuna gelmiştir (Andersen, 2014; Bishara, 2022). 2020 verilerine göre Çin, yılda yaklaşık

15 milyon varil petrol tüketmeye başlamış ve bu miktarın 10 milyonluk kısmını ise dışarıdan ithal etmiştir. Körfez Bölgesi sahip olduğu enerji potansiyeli dolayısıyla Çin'in petrol ithalatını gerçekleştirdiği merkez bölgelerden biridir. 2020 yılı itibariyle Körfez Bölgesi Pekin'in, enerji ithalatının yaklaşık %55'ini karşıladığı bölge konumuna yükselmiştir. Yapılan son analizlere göre ise Çin'in enerjiye duyduğu ihtiyaç hâlihazırda %65 seviyelerindedir ve bunun gelecek 10 yıl içerisinde %80 dolaylarına ulaşması beklenmektedir (Ji et al. 2019; Andersen et al. 2020).

Dolayısıyla enerjiye ucuz, güvenilir ve kesintisiz bir şekilde ulaşmak anlamına gelen enerji güvenliği Çin açısından bir nevi ulusal güvenlik stratejisidir. Enerji güvenliği açısından Çin için Körfez bölgesi ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi hayati önemdedir. Rusya'nın, 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya gerçekleştirdiği askeri müdahale karşısında ABD ve Batılı devletlerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara bir misilleme olarak doğal gaz ithalini bu ülkelere durdurmuş olması enerji güvenliği meselesinin bir kez daha uluslararası gündemin üst sıralarına yerleştirtmiştir. Bu gelişme Çin açısından Körfezin önemini daha fazla arttırmıştır. Körfez bölgesi, Ukrayna Savaşının uluslararası enerji piyasalarında yol açtığı olumsuz dalgalanmayı hafifletmek ve bu durumun ortaya çıkardığı risklerden kaçınmak açısından Çin için oldukça önemlidir. Bu dinamiğe ABD tarafından Çin'in petrol ithal ettiği ülkeler arasında yer alan Venezüella ve İran'a yönelik uygulanan yaptırımların eklenmesi, Körfezin önemini enerji kontekstinde Çin açısından daha fazla mühim hale getirmektedir (Kuteleva, 2021).

Çin'in enerji merkezli-Körfez politikasının, temel parametreleri dikkate alındığında negatif dengeleme ve fazla fiyat verme stratejisiyle uyumlu olduğu dikkat çekmektedir. Ortadoğu ve Körfez bölge ülkeleri ile hâlihazırda herhangi bir güvenlik ittifakı oluşturmamış olan Pekin'in, ABD'nin bu bölgedeki uzun erimli müttefikleri İsrail, Mısır, Katar, Birleşip Arap Emirlikleri (BAE) ve Sudi Arabistan ile ilişkilerini özellikle ekonomi, enerji, ticari ve teknolojik araçlar vasıtasıyla ilerlettiği ve derinleştirdiği dikkat çekmektedir. 1990'lardan itibaren gösterdiği ekonomik performans ile hâlihazırda dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelen ve ekonomik açıdan her geçen gün ABD'ye daha fazla yaklaşan Çin, gücünün bu yönünü Ortadoğu ve Körfez bölgesi ülkeleri ile ilişkilerinde ön plana çıkarmaktadır. 2004 yılında Çin ve Arap ülkeleri arasında kurulan Arap İşbirliği Formuyla birlikte aynı yıl bölge ülkeleri ve Çin arasındaki toplam karşılıklı ticari rakam 36,7 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2012 yılında bu oran 200 milyar dolara ulaşırken, 2014 yılında Katar, 2018'de Kuveyt ve 2018'de Umman ile ikili ekonomik ve ticari anlaşmalara imza atan Çin, bölgedeki etkisini Sudi Arabistan ve BAE ile sırasıyla 2016 ve 2018 yıllarında imzaladığı stratejik ortaklık işbirliği anlaşmalarıyla arttırmaktadır.

Çin'in enerji zengini Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirerek bölgesel angajmanını arttırma çabaları özellikle 2021'de ABD'nin Afganistan ve Irak'tan çekilmesi sonrasında daha fazla yoğunlaşmıştır. 2021 yılı verilerine göre Çin ve Arap ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 300 milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır. Böylece Çin, Arap ülkelerinin en büyük ticari partnerleri listesindeki yerini almıştır. Bu rakamlar ile Çin-Arap ülkeleri arasındaki ticaret son 15 yılda yaklaşık 10 kat artmış durumdadır. Hâlihazırda Körfez bölgesinden günlük ortalama 5 milyon varil civarında petrol ithal eden Çin'in bu ithalatının yaklaşık 10 yıl içerisinde iki katına ulaşması öngörülmektedir. Bu ithalatın yarısının Ortadoğu ülkelerinden tedarik

edilmesi bölgenin gelecek yıllarda da Çin açısından önemini koruyacağını göstermektedir (Andersen, 2020; Tüfekçi ve Başer, 2022).

7-9 Aralık 2022 tarihlerinde Körfez’ gerçekleştirilen kapsamlı ziyaret ise Çin’in, bölgeye yönelik negatif dengeleme stratejisini, ABD’nin çekilmesi ile birlikte bölgede oluşan yeni konjonktürü ve ABD ve bölgedeki müttefikleri arasında son dönemde ortaya çıkan akut krizleri de hesaba katarak aktifleştirdiğini ortaya koymaktadır. Çin’in, Sudi Arabistan ile imzaladığı anlaşmaların içeriği dikkatli bir şekilde incelendiğinde Pekin yönetiminin söz konusu stratejileri etkinleştirdiği görülmektedir. Bu anlaşmalar Çin’in, Sudi Arabistan’a yönelik politikasının girift olmayan aksine basit bir pazarlık mantalitesi üzerine kurulu olduğunu gösteriyor. Pekin yönetimi, Sudi petrolünün kendilerine ihraç edilmesi ve küresel enerji piyasasında özellikle son dönemde Ukrayna savaşının yol açtığı dalgalanmanın durulmasına katkı yapması karşılığında Riyad yönetimine teknoloji, sağlık, otomotiv, yapay zekâ, ulaşım, lojistik, konut, inşaat ve alt yapı yardımlarında ve transferlerinde bulunmayı teklif ediyor. Suudi Arabistan’ın bölgede sahip olduğu etki, OPEC’in en zengin enerji rezervlerine sahip olan ülkesi olması ve Çin’in en büyük petrol tedarikçisi olması, Çin’in negatif dengeleme stratejisinde Riyad’a atfettiği kritik önemi ayrıca ortaya koymaktadır. 2022 yılı boyunca Suudi petrolü, tüm Çin petrol ithalatının yüzde 18’ini oluşturmaktaydı. Bu rakam ile Suudi Arabistan, günlük 1,77 milyon varil petrol ile Çin’in en büyük bireysel petrol tedarikçisi oldu (Figueora, 2022).

Suudi Arabistan’ın Ortadoğu bölgesinde ya da uluslararası düzeyde meydana gelen gelişmeler ve krizlerin enerji piyasalarına yaptığı olumsuz etkilere karşın, enerji ihracatını sürdürmesi küresel enerji piyasalarının “denge sağlayıcısı” (swing producer) ülkesi unvanını almasını sağlamaktadır. Bu yönü Suudi Arabistan’ın, Çin açısından önemini daha fazla pekiştirmektedir. Çin, Körfezde diğer önemli bir petrol tedarikçisi konumunda olan İran’a Batılı yaptırımlar uygulandığında bu ülkeden enerji ithalini gerçekleştirmek konusunda önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu minvalde, İran’a yaptırımlar söz konusu olduğunda Suudi Arabistan’ın enerji açısından önemi Çin için daha fazla artmaktadır. Örneğin 2018 yılında İran’a uygulanan yaptırımlar nedeniyle Çin, İran’dan yeterli düzeyde enerji ithal edememiştir. Pekin, enerjiden doğan bu boşluğu Suudi Arabistan’dan enerji ithal ederek telafi etmiştir. 2019 yılında Çin’in doğal gaz ithalatını en fazla gerçekleştirdiği ülke Katar iken (84 milyar metre küp), 2022 yılında Çin BAE, Umman ve Kuveyt’ten petrol ithalat rakamlarını arttırmıştır. Son veriler Suudi Arabistan’ın bugün Çin’in en büyük petrol tedarikçisi konumunda olduğunu ortaya koymaktadır (Acar, 2022a; 2022b).

Washington ve Riyad ikili ilişkilerinde ortaya çıkan son dönem krizleri ise Sudi Arabistan’ın, Çin ile ikili ilişkilerini geliştirmesinin arkasındaki temel motivasyonlara ilişkin önemli bir açıklama sunmaktadır. Çin Başkanı Şi’nin Körfez ziyaretinin, Sudi Arabistan’a dair “eksen kayması” tartışmasını ayrıca başlatmış olmasının nedenini daha kapsamlı bir şekilde açıklamak için Suudi Arabistan’ın ABD ile ikili ilişkilerinin temel dinamiklerini yapısını ortaya koymayı gerektirmektedir. Bu kapsamda çalışmanın diğer bölümü Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerini ve bu ilişkilerde son dönemlerde ortaya çıkan krizleri, sosyal sözleşme hiyerarşi perspektifi etrafında açıklamaktadır. İkili ilişkilere bu teoriyle yaklaşmak Riyad yönetiminin, Çin ile gelişen ikili ilişkilere ABD’yle olan ilişkilerini dikkate alan bir yaklaşım sergilediğini anlaşılır kılmak açısından oldukça önemlidir.

3.Sudi Arabistan-ABD Hiyerarşik Müttefiklik İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Krizlere

Çin-Suudi Arabistan ilişkilerinde son dönemlerde kaydedilen ilerleme ve 7 Aralık 2022 tarihinde Pekin-Çin yönetimleri arasında imzalanan 34 adet kapsamlı anlaşma Suudi Arabistan'ın, yönünü ABD'den Çin'e çevirdiğine ilişkin bir tartışmayı harekete geçirdi. Bu tartışmanın Suudi Arabistan'ın dış politika yaklaşımını açıklama aşamasındaki rasyonalitesini ortaya koymak gerekmektedir. Bunu yapmak ise öncelikle Riyad'ın, ABD ile müttefiklik ilişkilerinin hiyerarşik yapısına, asimetrik müttefiklik ilişkilerinin tesis edildiği tarihsel sürece ve bu sürecin son dönemlerde neden bir dizi krizlere tanıklık ettiğine değinilmelidir.

3.1.Tarihsel Arka Plan

Suudi Arabistan ve ABD arasındaki ilişkiler 1930'ların sonundan itibaren, özellikle Suudi Arabistan'da zengin petrol yataklarının bulunmasıyla birlikte başlamıştır. 1920'lerden itibaren ABD'nin petrole duyduğu ihtiyacın giderek artması 1933'te Suudi Arabistan'a ABD menşeli Standard Oil Kampanyasının gönderilmesi ile sonuçlanmıştır. Standart Oil kampanyasına aynı yıl verilen petrol arama imtiyazı, 1944 yılında Arap-Amerikan petrol şirketi olan ARAMCO'nun kurulması ile neticelenmiştir. Böylece Riyad-Washington ikili ilişkileri ekonomik yönün baskın olduğu bir yapıda ilerlemeye başlamıştır (Pollack, 2002; Anderson, 2014). Petrolü bularak Körfez bölgesinin petrol üreticisi zengin ülkelerinden biri olan Suudi Arabistan, bu konumunu ABD ile ikili ilişkilerinde önemli bir kart olarak kullanmıştır.

Suudi Arabistan'ın neredeyse her dönem rejim bekasına yönelik algıladığı iç ve dış güvenlik tehditleri ise rejim güvenliğini her daim Riyad yönetiminin dış politika önceliği haline getirmiştir. Bu kaygı Soğuk Savaş dönemi süresince ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin belirleyici bir özelliği olarak kalmaya devam etmiştir. Uluslararası sistemin Doğu ve Batı olmak üzere iki bloka ayrıldığı Soğuk Savaş döneminde Suudi Arabistan, Batı Bloku ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bu dönemde Suudi Arabistan, ABD açısından komünizmin Ortadoğu ve Körfez'e yayılmasını önleyebilecek potansiyele sahip olan önemli bir ülke olarak görülmüştür. Suudi Arabistan ise sosyalist oluşumların etkisini ülkesine, Ortadoğu ve Körfez Bölgesine yaymasını önleme açısından ABD ile yakın ilişkilerin geliştirilmesini oldukça önemli görmüştür. Bu güvenlik kaygısının bir sonucu olarak Suudi Arabistan, Dahran Hava Üssü'nü ABD kullanımına açmış ve bunun karşılığında 250 milyon dolar değerinde ABD yapımı silah satın almıştır. Böylece ABD ile Suudi Arabistan derinleşen asimetrik müttefiklik ilişkisi, 1969 yılında ABD Başkanı Richard Nixon tarafından ilan edilen "Çifte Sütun" politikasıyla daha fazla ilerleme kaydetmiştir. Bu doktrinle ABD, İran ve Suudi Arabistan'a silah satışını arttırmıştır. Bu doktrin gereği ayrıca İran ve Suudi Arabistan bölgesel tehditler söz konusu olduğunda ABD'ye danışmadan herhangi bir girişimde bulunmayacaklardı (Pollack, 2002; Lacroix, 2011; Anderson, 2014; Acar, 2022a; 2022b).

1979 yılındaki İran Devrimiyle birlikte Suudi Arabistan'ın hem bölgesel hem de rejim güvenliğine yönelik tehdit algısı artmıştır. İran'daki Ayetullah Humeyni iktidarı ile birlikte İran, Körfezin monarşi yönetimlerini tehdit olarak görmeye başlamış ve Şiilik İran dış politikasının öncelikli meselesi haline gelmiştir. Söz konusu tarihte nüfusunun yaklaşık yüzde 10'luk kesimi Şii olan ve rejimi monarşi olan Suudi Arabistan 1979 İran İslam Devrimi ile birlikte, İran rejiminden yönelebilecek rejim ihracı, bölgesel ve iç tehditlere karşı koymak aşamasında ABD

güvenlik yarımalarını önemli bir kalkan olarak görmüştür. Riyad yönetiminin söz konusu tarih itibariyle rejim güvenliğine yönelik yaptığı harcamalar yılda yaklaşık 15-20 milyar doları bulmuştur. ABD silah şirketleri ve Washington yönetimi bu ihtiyacın tedarik edildiği iki önemli aktördü. 1979-81 yılları arasında ABD, Riyad yönetiminin toplam silah ithalatının yarısına yakınına sağlamıştır (Pollack, 2002; Domazeti, 2017). Riyad ve Washington yönetimleri arasında imzalanan birçok ikili anlaşma ile ilişkilerin asimetrik yapısını kurumsallaştıran temel faktör Riyad rejiminin güvenliğinin iç ve dış tehditlerden ABD yardımları karşılığında korunması olmuştur. ABD, bu anlaşmalar doğrultusunda Riyad'a güvenlik yardımlarını sürdürmüştür. Örneğin 1977 yılında Riyad ve Washington yönetimleri arasında imzalanan anlaşmayla Suud rejimi ABD'ye petrol tedarikini devam ettirmesi karşılığında her türlü saldırıdan ABD yardımlarıyla korunma garantisi almıştır (Anderson, 2014).

1990 yılında Irak'ın, Kuveyt'e açtığı savaş ise Suudi Arabistan'ın güvenlik kaygılarını arttıran bir diğer önemli gelişme olmuştur. Kuveyt yönetimi işgal başladıktan sonra Suudi Arabistan'a sığınmış ve Suudi yönetimi, Saddam Hüseyin'in bir sonraki işgal duraklarından birinin Suudi Arabistan olacağını düşünmüştür. Bu endişe neticesinde Suudi Arabistan topraklarına büyük müttefiki ABD'yi davet etmiş ve ABD üs ve askeri personeline ev sahipliği yapmıştır. Topraklarını ABD kullanımına açarak güvenlik politikasından ABD'ye verdiği egemenlik tavizinin karşılığında Suudi Arabistan olası iç ve dış güvenlik tehditlerinden ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında koruma sağlamıştır (Pollack, 2022; Lake, 2009).

Rejim güvenliğini iç ve dış tehditlerden korumak Suudi Arabistan dış politikasının her daim politika öncelikli meselesi olmuştur. Bu amaçla Riyad yönetimi her yıl bütçesinin önemli bir kısmını güvenlik araçlarının satın alınması için ayırmaktadır. ABD, hâlihazırda Suudi Arabistan'ın en fazla silah satın aldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Suudi Arabistan'ın en önemli ve en büyük silah tedarikçisi olmaya devam eden ABD'den, Suudi Arabistan 2014 yılı verilerine göre 6,5 milyar dolar civarında silah satın alım işlemi gerçekleştirmiştir. 2007 yılında ABD-Suudi Arabistan arasında düzenlenen birçok silah anlaşması hâlihazırda revize edilmiş versiyonlarıyla uygulanmaktadır. Bu anlaşmalar ABD'nin, Suudi Arabistan'a tank, uçak, helikopter ve diğer silah ekipmanlarının satışını ön görmektedir.

11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenler arasında Suudi Arabistan vatandaşlarının da yer aldığına dair medya mecralarında yer alan haberler ise Riyad-Washington ilişkilerinde krize yol açmıştır. Bu kriz Suudi Arabistan'ın ABD'nin terörle mücadele politikasına aktif destek vermesi neticesinde 2005 yılı itibariyle aşılmaya başlanmıştır. Suudi Arabistan, 2005 yılında ABD'nin, Yemende bulunduğunu belirttiği El-Kaide mensuplarına yönelik gerçekleştirdiği operasyonlara topraklarını ABD kullanımına açarak destek vermiştir. 2007 yılında Suudi rejimine karşı aralarında generaller ve albaylar gibi üst düzey askeri figürlerin yer aldığı kişilerce düzenlenen darbe girişimi ise krallığın son zamanlarda rejim bekasının maruz kaldığı en ciddi meydan okumalardan biri olmuştur (Ottawa, 2009; Acar, 2022a; 2022b). Bu gelişme Suudi rejimi açısından, ABD ile müttefiklik ilişkilerinin rejim bekası için taşıdığı önemi ortaya koymuştur.

Kısacası, yaklaşık 80 yıllık bir tarihsel geçmişe sahip olan ABD ve Suudi Arabistan asimetrik müttefiklik ilişkileri Suudi Arabistan'a özellikle güvenlik alanında önemli bir fayda sağlarken, ABD'de de bundan üç önemli fayda elde etmektedir. ABD, Körfez'in en büyük petrol üreticisi konumunda olan Suudi Arabistan'dan petrol

tedarik etmekte böylece enerji ihtiyacının önemli bir kısmını sağlamaktadır. Bununla birlikte, ABD'nin Sudi Arabistan'a gerçekleştirdiği silah satışları ABD ekonomisi açısından önemlidir. Suudi Arabistan'ın, ABD'nin geleneksel hasım olarak tanımladığı İran ile arasındaki bölgesel rekabet de bölgesel dengeyi ABD çıkarları lehine muhafaza edilmesine katkıda bulunmaktadır. Son olarak ABD radikal grupların bölgede yükselişini Suudi Arabistan'ın desteğiyle kontrol altına alabilmektedir. Suudi Arabistan bölgesel güvenliğin ve uluslararası enerji piyasasının istikrarı açısından ABD'nin vazgeçilemez müttefiki konumundadır. Özellikle, Ukrayna Savaşı ABD perspektifinden Suudi Arabistan'ın uluslararası enerji piyasalarındaki önemini bir kez daha teyit etmiştir. ABD, ise Suudi Arabistan'ın rejim güvenliğinin ve toprak bütünlüğünün önemli bir garantörüdür.

Ancak son yıllarda ABD'nin başta Suudi Arabistan olmak üzere Orta Doğu'nun diğer devletleri için tedarik etmeyi taahhüt ettiği somut güvenlik garantilerini beklentilerin altında sağlaması karşılıklı kazanç esasına dayanan ikili ilişkilerin sürdürülebilirliğini test etmektedir. ABD'nin özellikle 2021 yılında Afganistan ve Irak'tan çekilmesiyle birlikte bölgesel angajmanın zayıflaması ise bölgede ortaya güç boşluğu çıkarmıştır. Bu boşluğun İran, Çin ve Rusya gibi aktörler tarafından doldurulmaya çalışılması ile bölgede değişen güç denklemini Riyad'ı dış politikasını revize etmeye yöneltmektedir. Bu aktörlerin, bölgedeki güç rekabetlerini 2011 yılı ile birlikte Ortadoğu'da ortaya çıkan gelişmeleri takiben daha da yoğunlaştırması ise Riyad-Washington ilişkilerinin genel seyrini yakından etkilemiştir. Son dönemlerde bölgesel ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan yeni gelişmeler ise ikili ilişkileri test etmeye devam etmektedir.

3.2.ABD-Suudi Arabistan İlişkilerinde Kriz Dönemi

2011 yılında Ortadoğu ve Körfezi etkisi alan ve literatürde "Arap Baharı" olarak anılan süreç Suudi Arabistan'ın iç ve güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Suudi Arabistan'ın geleneksel rakibi İran söz konusu süreçte Ortadoğu'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaya odaklanmış ve bölgesel etkisini arttırmaya yönelik izlediği strateji Suudi Arabistan ve İran arasında vekâlet savaşlarına yol açmıştır. Bu minvalde Suudi Arabistan Şii karşıtlığı politikasını daha etkili bir şekilde kullanmaya başlarken İran ise Şiilik eksenindeki politikasına ivme kazandırmıştır (Mathiesen, 2012; Sinem, 2020). İran'ın hem Suudi Arabistan'da bulunan Şiiler üzerindeki nüfuzu hem de ülkedeki muhalif Sünni İslamcı kesimle olan güçlü ilişkileri Suudi rejim ve bu iki kesim arasındaki sorunları derinleştirme olasılığını taşımaktadır. Bu durum Riyad yönetiminin rejim bekasına yönelik İran-ilişkili tehdit algısını oldukça arttırmaktadır.

İran bunun yanı sıra Lübnan, Suriye ve Yemen gibi Suudilerin etkili olduğu alanlarda nüfuzunun arttırmaktadır. İran bu girişimiyle Suudi vatandaşı olan Şiiler üzerindeki siyasi ve ideolojik etkisini genişlemiştir. İran'ın genişleyen bu yetkisi ise Riyad yönetimi ve Şii muhalefet arasındaki radikal yapıların ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum 1990'lı yıllardan beri Suudi rejimle Şiiler arasında devam eden ve başarılı sonuçların alındığı müzakere ve uzlaşma süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Suudi Arabistan rejiminin güvenlik endişelerini ve İran arasındaki bölgesel rekabeti arttıran bu süreç, Riyad yönetimini İran'ı dengelemek için farklı strateji arayışlarına motive etmiştir. Bu stratejilerin temel hedefi ise bölgede özellikle 2011 süreciyle birlikte oluşan güç ve güvenlik vakumlarının İran tarafından doldurulmasının Suudi Arabistan açısından ortaya çıkardığı güvenlik risklerini engellemektir. Söz konusu tehditler İran-bağlantılı olduğu için Suudi Arabistan'ın

dış ve güvenlik politikalarının merkezinde İran'ın sınırlandırılması ve çevrelenmesi yer almaktadır (Acar, 2022b).

2011 süreci özellikle Suudi Arabistan'ı güvenlik alanına daha fazla yatırım yapmaya sevk etmiştir. Güvenlik alanına daha fazla kaynak aktarma ihtiyacı ise askeri ekipmanlara ve Suudi ordusunun güçlendirilmesine duyulan gereksinimi arttırmıştır. Bu amaçla Suudi Arabistan bir taraftan Sünnilerin uzlaşısını gerektiren "İslam Ordusu", "Arap NATO'su" ve "Yarımda Kalkan Gücü" gibi askeri oluşumların liderliğini üstlenirken, diğer taraftan ABD'den sağladığı güvenlik yatırımlarını güvence altına almaya çalışmıştır (Matthiesen, 2012). Ancak ABD'nin bu gereksinimleri karşılamak aşamasında gösterdiği isteksizlik Suudi Arabistan'ı, söz konusu dönemde bölgede etkisi artan Çin ve Rusya ile ikili ilişkilerini gözden geçirmeye yöneltmiştir. P5+1 ülkeleri ve İran arasında nükleer anlaşmanın imzalanması ise Suudi Arabistan'ın, ABD'nin güvenlik garantilerine ne kadar bağlı kalacağı konusunu sorgulamasına yol açmıştır. İran'ın Yemen, Suriye ve Irak üzerinden bölgedeki etki alanını artırma çabaları karşısında ABD'nin sessizliğini ve eylemsizliğini koruması ise Riyad'ın ABD'ye yönelik söz konusu kaygısını daha fazla derinleştirmiştir. İran'ın ŞİÖ'ye dâhil edilmesi, İran-Çin arasında güvenlik ilişkilerinde kaydedilen ilerleme ve Rusya'nın Suriye olayı üzerinden İran ile ilişkilerini geliştirmesi Riyad'ı hem ABD hem de Çin ve Rusya ile ikili ilişkilerini gözden geçirmeye sevk etmiştir (Bakxter & Simpson, 2015; Acar, 2022a; 2022b).

2017-2021 yılları arasında Donald Trump liderliğindeki ABD'nin, İran nükleer anlaşmasından geri çekilmesi ve İran'a yönelik yeni yaptırımları uygulamasıyla ABD-Suudi ilişkileri hattında bir iyileşme yakalanmıştır. Eylül 2019 yılına gelindiğinde ise Suudi Arabistan'ın ARAMCO enerji tesislerine gerçekleştirilen saldırılar neticesinde Suudi Arabistan'ın enerji güvenliğine yönelik kaygıları artmıştır. 2021 yılında ABD'de iktidara gelen Joe Biden yönetimiyle birlikte ise Suudi Arabistan-ABD ilişkilerine yeni gerilim alanları eklenmiştir. Cemal Kaşıkçı olayı nedeniyle gergin olan ikili ilişkiler, 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya açtığı savaş takiben test edilmiştir.

Moskova yönetimi, Ukrayna'ya açtığı savaş nedeniyle ABD ve Batılı devletlerin kendisine uyguladığı yaptırımlara karşılık olarak bu devletlere doğalgaz ihracatını kesti. Moskova'nın bu misillemesi, bir taraftan uluslararası enerji piyasalarında dalgalanamaya yol açarken diğer taraftan ABD ve Batılı devletlerin enerji arzı ihtiyacını arttırdı. ABD ve Batılı devletler artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve küresel düzeydeki enerji krizini dizginlemek için Körfez ülkelerinden doğalgaz üretim miktarını arttırmalarını istedi. Ancak Körfez ülkeleri nezdinde karşılık bulmayan bu talep nedeniyle ABD'nin Körfez ile ikili ilişkileri gerildi. Körfez ülkelerinin Ekim ayı başında OPEC+'in doğalgaz üretim miktarını günlük iki milyon varile düşürdüklerini açıklaması ise ikili ilişkilerdeki gerginliği daha fazla arttırdı. Beyaz Saray yaptığı açıklamada bu kararı "OPEC+ ülkelerinin Rusya ile bir müttefiklik girişimi" olarak nitelendirirdi. Sudi Arabistan hem ABD'nin Körfezdeki geleneksel ve uzun erimli müttefiki olması hem de OPEC+'in en büyük petrol üreticisi olması nedeniyle eleştirilerden daha fazla pay aldı.

ABD ve Batılı devletlerin Ukrayna meselesinde Körfez ülkelerine Rusya karşıtı ittifakta yer almaları konusunda yaptığı baskı ise Washington-Riyad hattındaki gerginliğe yeni bir alan daha eklemiş oldu. Ukrayna savaşının diplomatik kanallar üzerinden çözülmesi gerektiğini belirten Körfez ülkeleri savaş karşısında tarafsız bir politika tercih ettiler. Bu ülkeler BM gibi uluslararası platformlarda Rusya'nın,

Ukrayna'dan çıkması konusunda yapılan oturumlara destek verdiler. Ancak Körfez ülkelerinin Ukrayna Savaşı politikası, ABD-Sudi Arabistan ilişkilerine kriz olarak yansıdı. ABD Başkanı Biden, Sudi Arabistan'ın güvenlik açısından ABD'ye olan bağlılığına vurgu yapmayı sürdürürken siyasi açıdan Rusya ile birlikte hareket ettiğini ve hatta Ukrayna konusunda Rusya'ya destek verdiğini iddia etti. Bu açıklamaları kabul edilemez olarak niteleyen Riyad yönetimi ise Ukrayna Savaşının diplomatik kanallar ile çözülmesi gerektiğine ve Rusya'nın ülkeden çıkması gerektiğine dair desteğini yinelemektedir.

3.3.Suudi Arabistan'ın Otonomi Arayışı

ABD-Suudi Arabistan ikili ilişkilerindeki bahsi geçen krizler ve Ukrayna Savaşı'nın neticesinde Sudi Arabistan'ın müttefiklik gereksinimlerini ABD'den yeterli düzeyde sağlayamaması, Riyad yönetimini dış politika manevra alanını genişletmeye yöneltmektedir. Çin'in bölgede fiyat arttırma ve negatif dengeleme stratejileri kapsamında bölge ülkelerine sunduğu ekonomik ve ticari olanaklar bu bağlamda Riyad yönetiminin önemli fırsatlar olarak görmektedir.

Teorik önermenin belirttiği üzere, sistemde alternatif güçlerin yükselmesi devletlere pazarlık şanslarını ve kazanımlarını arttırma fırsatı sunar. Dolayısıyla Sudi Arabistan, uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya geçiş aşamasında ABD ile ikili ilişkilerinde var olan akut sorunları ve bu sorunlarla ilintili olarak ABD'den sağlayamadığı gereksinimlerini telafi etmek aşamasında Çin'in sunduğu olanakları değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu minvalden bakıldığında Suudi Arabistan'ın, Çin ile gelişen ilişkilerini ABD'ye alternatif olarak okumak bir diğer deyişle "eksen kayması", "dümen kırmak" ya da "liman değiştirmek" gibi konseptler üzerinden değerlendirmek doğru bir yaklaşım sunmamaktadır. Her şeyden önce Sudi Arabistan'ın Çin ilişkilerinde "ekonomi ve ticari" alanlar ön plana çıkarken güvenlik boyutu ise geri planda kalmaktadır.

Suudi Arabistan, ABD ile uzun erimli ve daha da önemlisi güvenlik yönünün ağır bastığı müttefiklik ilişkisini koruyarak sürdürmektedir. Örneğin 2003 ile 2021 arasında Çin'in, Suudi Arabistan'a olan silah ticareti rakamları 245 milyon dolar olarak gerçekleşirken, aynı dönemde ABD ile Suudi Arabistan arasındaki rakam ise 17,85 milyar dolardı. Bunun yanı sıra, Sudi Arabistan ve birçok ülke güvenliği için oldukça önem haiz eden havadan fırlatılan füzeler ve savaş uçakları gibi sahip olduğu donanımlarla ABD bu alanlarda münhasır ülke konumunu korumaya devam etmektedir (Figueora, 2022). Bununla birlikte Çin'in hem bölge ülkeleriyle hem de Suudi Arabistan'la geliştirdiği ikili ilişkilerde güvenlikten ziyade ekonomik ve ticari unsurları ön plana çıkarması, Çin'in bölgede henüz askeri üsler kurmamış olması ve Suudi rejimine şüana dek herhangi bir güvenlik garantisi sunmamış olması bu kapsamda ayrıca dikkate değerdir. Üstelik Suudi rejimi ABD ile ikili ilişkilerdeki gerilimli alanlara karşın, ABD'yi oldukça önemli bir partner olarak tanımlamaya devam ediyor.

Özetle, tek kutuplu sistemin çok kutuplu bir yapıya evirildiği dönem sistemdeki birçok devlet gibi Sudi Arabistan açısından da yeni riskleri ve (çoğunlukla) fırsatları beraberinde getirmektedir. Böylesi geçiş dönemlerinde Sudi Arabistan da diğer devletler gibi süper güçlerin rekabet stratejilerinden minimum maliyet ile maksimum fayda elde etmeye yönelik bir politika anlayışını benimsemiştir. Bu sistemik değişimin ABD ile krizler eşliğinde gerçekleşmesine karşın Sudi Arabistan'ın Çin ile ilişkilerini ekonomi temelinde, ABD ile ise daha çok güvenlik

ekseninde sürdürme konusunda gösterdiği azami gayret kayda değerdir. Dolayısıyla böylesi bir sistemik değişim nüksettiği sırada Sudi Arabistan, iki güçten birini diğerine tercih etmek ya da Çin'i ABD'ye özellikle güvenlik alanında bir alternatif olarak görmek yerine iki büyük güç arasındaki rekabetten kazanımlarını arttırmaya çalışmaktadır. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Faysal bin Farhan'ın 9 Aralık 2022 tarihli basın toplantısında, Suudi Arabistan'ın ABD ile ortaklığının önemine ve taraf seçmenin söz konusu olmadığına dair vurgu bu kapsamda dikkat çekmektedir. Faysal Bin Ferhan, "Birçok tarafla çalışmak bizi ve tüm dünyayı yeni bir büyüme ve refah aşamasına taşıyacak olan şeydir. Bu büyümeyi ve refahı, kendimizi bir taraftan veya diğer taraftan fırsatlardan uzaklaştırarak inşa edemeyiz. Kutuplaşmaya girmek çok olumsuz. Çıkarlarımız için çabalıyoruz. Çıkarlarımız Batıda, çıkarlarımız Doğuda" (The New York Times, 9 Aralık, 2022).

Bunun yanı sıra Suudi Arabistan'ın "Vizyon 2030" projesine de atıfta bulunmak gerekmektedir. 2016 yılında açıkladığı bu vizyon ile Suudi Arabistan, ülke ekonomisinin petrol ihracatına olan bağımlılığını azaltmaya ve çeşitli kaynaklardan yatırım çekmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ekonomisini çeşitlendirmeye ve daha geniş bir ortak yelpazesi bulmaya çalışmaktadır. Yakın bir zaman önce Suudi Egemen Varlık Fonu'nun, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki şubelerine ev sahipliği yapan ülkelere verdiği 24 milyon dolar yatırım sözü bu hedef doğrultusundadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 programını, Riyad yönetiminin Çin ile ikili ilişkilerini geliştirme çabasının bir diğer önemli motivasyonu oluşturmaktadır (Figueroa, 2022).

Çin açısından bakıldığında ise hâlihazırda dünyanın en büyük ham petrol ihracatçısı konumunda olan Suudi Arabistan artan enerji ihtiyacını karşılamak aşamasında oldukça stratejik bir ülkedir. Suudi Arabistan sahip olduğu 264,2 milyar varillik petrol rezerviyle nedeniyle dünyadaki toplam petrol rezervlerinin %22'sine sahiptir. Suudi Arabistan, şuanda Çin'in en fazla petrol ithal ettiği ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Çin Başkanı Cinqing, Körfez ziyareti sırasında basına verdiği demeçte, Çin'in Körfez ülkelerinden büyük miktarda ham petrol ithal etmeye devam edeceğini ve doğal gaz ithalatını ise artıracığını belirtti. Cinqing, Rusya'nın, Ukrayna'yı işgal etmesi nedeniyle sürekli değişen enerji fiyatlarının Çin ekonomisine yaptığı olumsuz etkiyi gidermek aşamasında da Körfez enerjisinin önemli olduğunu ayrıca sözlerine ekledi (The New York Times, 9 Aralık 2022).

Ziyaret sürecinin Sudi Arabistan'ın ŞİÖ'ye gözlemci üye olma isteğini arttırdığına ilişkin yapılan bir diğer tartışma bu hususta ayrıca önemlidir. Riyad yönetimi bu konuya dair henüz resmi bir açıklama yapmış değildir. Bununla birlikte bu olasılığın gerçekleşmesi Riyad yönetimine dış politika manevra alanını genişletme imkânı sunacak ancak Washington ile ikili ilişkilerinde gerilimli alanları arttıracaktır. ABD, ŞİÖ'nün enerji, petrol ve ticari faaliyetlerinde yerel para birimi kullanmasını doların uluslararası para hiyerarşisinde 1945'ten beri sahip olduğu üstün konumuna yönelik bir meydan okuma olarak algılamaktadır.

Sonuç

Bu çalışma son yıllarda Çin ve Körfez ülkeleri ikili ilişkilerinde kaydedilen ivmeye ilişkin literatürde var olan analizlere alternatif bir teorik açıklama sunmaktadır. Bu amaçla uluslararası ilişkilerde devletlerarası hiyerarşik ilişkilere dikkat çeken hiyerarşi teorisine başvurulmuştur. Hiyerarşi teorisi Çin'in Körfez politikasını "hegemonya arayışı" ekseninde değerlendiren görüşlere analitik bir çerçeve sunma imkânı sağladığı gibi, Suudi Arabistan ve Çin arasında derinleşen ilişkilere de güçlü

bir teorik perspektif ile yaklaşma imkânı sunmaktadır. Hiyerarşik uluslararası sistem yükselen ve sistemdeki statükodan memnun olmayan güçleri alternatif bir düzen arayışına ve rakip gücü dengelemeye yöneltmektedir. Bu minvalde Çin, yaklaşık son 30 yıldır büyüyen ekonomisini uluslararası ve bölgesel düzeyde etki elde etmek amacıyla kullanmaktadır. Özellikle son yıllarda tek kutupluluğun Çin çıkarlarını gözetmediğine dikkat çeken Çin'in etki alanını arttırma çabası 2013 yılında Cinping iktidarıyla birlikte ivme kazanmıştır.

Ekonomide gösterdiği başarılı büyüme performansını henüz askeri alanda yakalayamamış olan Çin'in, gücünün bu yönü özellikle ABD düzeninden beklentileri karşılanmayan ya da memnun olmayan devletlere yeni fırsatlar sunmaktadır. Çin uluslararası ve bölgesel düzeyde görünürlüğü ve etkisini arttırmak için gücünü henüz kanıtlayamamış olduğu askeri araçlardan ziyade günün önemli göstergeleri olan ekonomik, ticari, teknolojik ve alt yapı kartlarını etkili biçimlerde kullanmaktadır. Çin'in artan ekonomik potansiyelini sürdürmesi için enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaç ise söz konusu stratejilerini enerji zengini olan bölgelerde de kullanmaya yöneltmektedir. Enerji zengini olan Ortadoğu ve Körfez ülkeleri bu kapsamda olan ön plana çıkmaktadır. İran ve Suudi Arabistan, Çin'in enerjiye ucuza ve güvenilir yollardan ulaşması bakımından iki önemli partnerdir. İran'a uygulanan Batı yaptırımları Çin'in yönünü enerji güvenliğini sağlamak konusunda Suudi Arabistan'a yöneltmektedir.

Suudi Arabistan ise Çin ile gelişen ikili ilişkilerini asimetric bir yapıdan uzak tutarak karşılıklı kazan-kazan esası üzerinden sürdürmektedir. Uzun yıllardır Suudi Arabistan açısından dış politika öncelikleri arasında İran ile rekabet, İran ve içerideki muhalif kesimlerden Suudi rejimine yönelmesi muhtemel olan somut ve olası tehditlerin önlenmesi yer almaktadır. Dolayısıyla İran ile olumlu ilişkilere sahip olan Çin'in aksine İran'ı bölgesel çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak tanımlayan ABD ile müttefiklik ilişkilerini sürdürmek Suudi rejiminin güvenlik çıkarları açısından rasyonel olmalıdır. Bununla birlikte Çin'in yapıcı rolü vasıtasıyla Suudi Arabistan ve İran arasında 2016 yılında kesilen ilişkilerin 10 Mart 2023 tarihinde yapılan açıklamayla yeniden başlatılacağı duyuruldu. 2015 Yemen krizi ve Suudi Arabistan'ın 2 Ocak 2016 tarihinde aralarında Şii dini figürlerin de yer aldığı 47 kişinin terör suçlamasıyla idam infazını gerçekleştirmesi nedeniyle Suudi Arabistan'ın Tahran'daki Büyükelçiliği ve Meşhed kentindeki konsolosluk binalarının İran'daki göstericiler tarafından yakılmış ve bunun neticesinde Riyad-Tahran diplomatik ilişkileri kesilmişti. Çin Tahran-Riyad ilişkilerini normalleştirmek başkent Pekin'de 6 Mart'ta Çinli yetkililerin aracılığıyla tarafları müzakere masasında bir araya getirmiştir. Suudi Arabistan, Çin'in bu girişimini bölgede güvenlik ve istikrar ortamının oluşturulması aşamasında oldukça değerli bulduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, Suudi Arabistan yetkilileri İran'la diplomatik ilişkileri yedi yıl aradan sonra yeniden başlatmanın önemli ancak iki ülke arasındaki tüm sorunların çözüldüğü anlamına gelmediğini belirtmektedir.

Sonuç olarak, Çin her ne kadar Suudi Arabistan ile ikili ilişkilerinde İran ile olan temaslarını dikkate alarak bir denge politikası temelinde sürdürmeye çalışsa ve ikili ilişkilerde arabuluculuk girişimlerinde bulunsa da, Çin'in Suudi rejiminin güvenlik gereksinimlerini karşılayabilecek potansiyele sahip olup olmadığı buradaki asıl belirleyici etkenlerden bir diğeridir. Dahası Riyad yönetiminden yapılan son açıklamalar da dikkate alındığında, Riyad yönetiminin ABD ile güvenlik ilişkilerini sürdürmeye, Çin ile ikili ilişkilerin ise ekonomi zemininde sürdürüleceğine işaret

etmektedir. Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın Çin ile gelişen ikili ilişkilerini eksen kayması tartışması üzerinden sürdürmek en azından orta vade açısından rasyonel gözükmemektedir.

Kaynakça

- Acar, Necmettin. "İran-Suudi Arabistan Rekabeti Karşısında Çin Dış Politikası". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 9/1, (2022a), 187-216. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1969974>
- Acar, Necmettin. "Suudi Arabistan'ın İran'ı Dengeleme Politikasının Değişimi". *İran Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2022b), 173-202. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2753267>
- Erslev Andersen, Lars; Jiang, Yang. *Is China challenging the US in the Persian Gulf? Oil, security, and politics*. DIIS Report, 2014.
- Anderson, Irvine H. *Aramco, the United States, and Saudi Arabia*. Princeton: Legacy Library, 2014.
- Baxter, Kylie, and Kumuda Simpson. "The United States and Saudi Arabia through the Arab Uprisings". *Global Change, Peace and Security* 27/2 (2015), 139-151. Erişim 1 Ocak 2023. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14781158.2015.1019845>
- Bishara, Marwan. "China, the US and a new scramble for the Gulf". Erişim 1 Ocak 2023. Erişim 26 Aralık 2022. <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/12/7/china-the-us-and-a-new-scramble-for-the-gulf>
- Butt, Ahsan I. "Anarchy and Hierarchy in International Relations: Examining South America's War-Prone Decade, 1932-41". *International Organization* 67/3 (2013), 575-607. Erişim 25 Aralık 2022. <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/E8BE7A3F35EF91D184BD702036829FFD/S0020818313000155a>.
- Cengiz, Sinem. "Saudi foreign policy towards China in the Post-Arab uprisings era: a neo-classical realist approach". *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 14/1 (2020), 51-67. Erişim 26 Aralık 2022. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/25765949.2020.1728971?casa_token=hGi15og6wCcAAAAA:LpX4i.
- Clark, Ian. "How hierarchical can international society be?." *International Relations* 23/3 (2009), 464-480. Erişim 27 Aralık 2022. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203833964-28/hierarchical-international-society-ian-clark>.
- Colgan, Jeff. D., - Miller, Nicolas. L. "Rival hierarchies and the origins of nuclear technology sharing." *International Studies Quarterly* 63/2 (2019), 310-321. Erişim 27 Aralık 2022. <https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=c7a7abe1-f7f5-4900-9628-0954b3819351%40redis>.

- Colgan, Jeff. D., - Miller, Nicolas. L. "The Rewards of Rivalry: US-Chinese Competition Can Spur Climate Progress". *Foreign Affairs* (2022), 101- 108. Erişim 28 Aralık 2022. [https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fora101&div=148&id=&page=.](https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fora101&div=148&id=&page=)
- Cooley, Alexander, - Daniel Nexon. *Exit from hegemony: The unraveling of the American global order*. United Kingdom: Oxford University Press, 2020.
- Cordesman, Anthony H. "China in the Gulf: A New Partnership with Iran?". *Washington, DC: Center for Strategic & International Studies*, 2020. Erişim 27 Aralık 2022. http://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/200715_China_in_the_Gulf.pdf.
- Domazeti, Riad. "Suudi Arabistan-ABD İlişkileri". *İnsamer Analiz* 20 (2017), 8. Erişim 2 Ocak 2023. <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-suudi-arabistan-abd-iliskileri.pdf>.
- Dunne, Tim. "Society and hierarchy in international relations". *International Relations* 17/3 (2003), 303-320. Erişim 21 Aralık 2022. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/00471178030173004>.
- Figueroa, William. "Xi Jinping's Trip to Riyadh Is About More Than Saudi-US Relations". *The Diplomat* (10 December 2022). <https://thediplomat.com/2022/12/xi-jinpings-trip-to-riyadh-is-about-more-than-saudi-us-relations/>.
- Foot, Rosemary. "Chinese strategies in a US-hegemonic global order: accommodating and hedging". *International Affairs* 82/1 (2006), 77-94. Erişim 10 Aralık 2022. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-2346.2006>.
- Fulton, Jonathan. "China in the Persian Gulf: Hedging under the US umbrella". *Routledge Handbook Of Persian Gulf Politics*. Routledge, 2020. 492-505.
- Goh, Evelyn. *The struggle for order: Hegemony, hierarchy, and transition in post-Cold War East Asia*. The United Kingdom: Oxford University Press, 2013.
- Goh, Evelyn. *Rising China's influence in developing Asia*. The United Kingdom: Oxford University Press, 2016.
- Goh, Evelyn. "Contesting Hegemonic Order: China in East Asia". *Security Studies* 28/3 (2019), 614-644. Erişim 11 Aralık 2022. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09636412.2019.1604989?needAccess=true&role=button>.
- He, Kai. "Undermining adversaries: Unipolarity, threat perception, and negative balancing strategies after the Cold War". *Security Studies* 21/2 (2012), 154-191. Erişim 12 Aralık 2022. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09636412.2012.679201>.
- Ikenberry, G. John. *Liberal Leviathan*. New Jersey: Princeton University Press, 2011.
- Ji, Qiang, Hai-Ying Zhang, - Dayong Zhang. "The impact of OPEC on East Asian oil import security: A multidimensional analysis". *Energy policy* 126 (2019), 99-

107. Erişim 15 Aralık 2022.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030142151830742>.
- Kang, David C. "The theoretical roots of hierarchy in international relations". *Australian Journal of International Affairs* 58/3 (2004), 337-352. Erişim 15 Kasım 2022.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1035771042000260110>.
- Korkmaz, Hüseyin. "Çok Kutuplu Dünya'da Riskten Kaçınmak: Suudi Arabistan'ın Çin Perspektifi". (18 Aralık 2022). <https://tasam.org/tr-tr/Yazar/15151/dr-huseyin-korkmaz>.
- Kuteleva, Anna. *China's Energy Security and Relations with Petrostates: Oil as an Idea*. London: Routledge, 2021.
- Lacroix, Stéphane. *Awakening Islam: The Politics of Religious Dissent in Contemporary Saudi Arabia*. The United States: Harvard University Press, 2011.
- Lake, David. A. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca-New York: Cornell University Press, 2009.
- Mattern, Janice Bially, - Ayşe Zarakol. "Hierarchies in World Politics". *International Organization* 70/3 (2016), 623-654. Erişim 11 Kasım 2022.
<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/D1AD62448A511832A052093BA6F92A3A/S0020818316000126a>.
- Matthiesen, Toby. "A Saudi Spring?": The Shi'a Protest Movement in the Eastern Province 2011-2012". *The Middle East Journal* 66/4 (2012), 628-659. Erişim 28 Kasım 2022. <https://www.jstor.org/stable/pdf/23361621>.
- Matsuda, Yasuhiro. "Engagement and Hedging". *The SAIS Review of International Affairs* 32/2 (2012), 109-119. Erişim 28 Kasım 2022.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/27000901>.
- Ottaway, David. "The King and us: US-Saudi relations in the wake of 9/11". *Foreign Affairs* 88 (2009), 121. Erişim 5 Kasım 2022.
<https://www.jstor.org/stable/pdf/20699567>.
- Pollack, Josh. "Saudi Arabia and the United States, 1931-2002". *Middle East Review of International Affairs* 6/3 (2002), 77-102. Erişim 18 Aralık 2022.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-30175-0_13.
- Salacanian, Stasa. "The Gulf States and US-China Rivalry: Hedging Their Bets". *Inside Arabia* (23 February 2022). <https://insidearabia.com/the-gulf-states-and-us-china-rivalry-hedging-their-bets>.
- The Financial Times*. "Gulf Arab states draw closer to China as Xi visits Riyadh". (10 December 2022). <https://www.ft.com/content/ed8734cd-1866-4b28-82c8-367ad6a85b21>.
- The New York Times*. "China to Cooperate With Gulf Nations on Nuclear Energy and Space, Xi Says". (9 December 2022). <https://www.nytimes.com/2022/12/09/world/middleeast/china-saudi-arabia-gulf-summit.html>.

- Tüfekçi, Zeynep Gülay - Hacer Başer. "Ortadoğu Çin için Vazgeçilmez bir Enerji Kaynağı". *Anadolu Ajansı* (7 Aralık 2022). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/orta-dogu-cin-icin-vazgecilmez-bir-enerji-kaynagi/2757682>.
- Voelsen, Daniel, - Leon Valentin Schettler. "International Political Authority: on the Meaning and Scope of Justified Hierarchy in International Relations". *International Relations* 33/4 (2019), 540-562. Erişim 20 Aralık 2022. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0047117819856396>
- Walt, Stephen M. *Taming American power: the global response to US primacy*. WW Norton & Company, 2006.
- Zarakol, Ayşe. *Hierarchies in World Politics*. The United States: Cambridge University Press, 2017.